

H. W. Goetz, *LEBEN IM MITTELALTER VOM 7. BIS ZUM 13. JAHRHUNDERT*, Verlag C. H. Beck, München 1987¹, str. 302

Objavljivanje djela docenta sveučilišta u Bochumu H. W. Goetza »Život u srednjem vijeku« u biblioteci »Kultur und Geschichte des Mittelalters« izdavačke kuće C. H. Beck u Münchenu, novi je značajan prilog suvremene medijevistike proučavanju životnog svakodnevlja zapadnoevropskog srednjovjekovnog prostora. Budući da je riječ o biblioteci koja predstavlja najviše domete zapadnoevropske medijevistike, ukratko ćemo spomenuti radove objavljene u posljednjih nekoliko godina. Sadržajno-tematski okviri djela, objavljenih u navedenoj biblioteci, predstavljaju široko zasnovane prikaze pojedinih vidova društveno-gospodarske i kulturne povijesti srednjovjekovne zapadne Evrope. Pravci društveno-ekonomskog i kulturnog razvoja evropskog svijeta u ranom i razvijenom srednjem vijeku predmet su istraživanja K. Bosla u djelu »Evropa im Aufbruch«.¹ Postanak, razvoj i unutrašnje ustrojstvo carskih državnih formacija u srednjem vijeku, napose s obzirom na međuzavisnost njihova prožimanja s društveno-gospodarskim i kulturnim obzorjem vlastitih državnih tvorevina prikazuje H. Beumann u »Kaisergestalten des Mittelalters«.² Prilog povijesti mentaliteta i pogleda na svijet pruža A. Gurjewitsch u radu »Das Weltbild des mittelalterlichen Menschen«.³

Posebno zanimljiv blok unutar biblioteke predstavljaju djela upravljena istraživanju zasebnih društvenih struktura, klasno-staških formacija i kategorija evropskog srednjovjekovlja. Riječ je, prije svega o radovima H. Boockmanna »Der Deutsche Orden«⁴ i »Die Stadt im späten Mittelalter«,⁵ prijevodu s francuskog djela M. Mollata »Die Armen in Mittelalter«,⁶ W. Rösener »Bauern in Mittelalter«⁷ te E. Ennen »Frauen in Mittelalter«.⁸

Prvobitno namijenjeno studentima povijesti kao uvod u kolegij povijesti srednjeg vijeka, djelo H. W. Goetza dodatnim nadopunama, sadržajno-tematskim proširenjima te primjenom novih metodoloških postupaka, predstavlja u svom najnovijem izdanju široko zasnovan prikaz životnog svakodnevlja zapadnoevropskog srednjovjekovnog prostora u razdoblju od VII. do XIII. stoljeća. U uvodnom poglavlju »Svakodnevje i životni okviri — ka osnutku povijesti svakodnevlja u srednjem vijeku« (str. 13—19), autor razmatra utemeljenost pojma povijesti svakodnevlja i njezino značenje u svjetlu njezinog nastanka, razvoja i afirmiranja u istraživačkim krugovima društveno-humanističkih znanosti. Budući da povijest svakodnevlja nije ni do danas stekla povjerenje i ravnopravan tretman u krugovima strukturalne i političke historiografije te je u skladu s njihovim određenjem sadržajnih okvira i metodoloških postupaka potcjenjivana kao manje značajna disciplina historiografskih istraživanja, autor upozorava na nužnost jasnog razjašnjavanja ciljeva, tematskih dosega i metodoloških novosti u odabiru, vrednovanju i primjeni izvorne građe, rezultat čega je, uostalom i djelo »Život u srednjem vijeku«. Cilj je djela, kako to i autor navodi u više navrata »prikazati raznovrsnost oblika životnog svakodnevlja u ranom i razvijenom srednjem vijeku predstavljanjem i utvrđivanjem tipičnih pojedinosti svakodnevnog života u svjetlu onovremenih okvira i poimanja vremena i prostora«. Oblici prožimanja i međuz-

¹ München 1980, str. 419.

² München 1985, str. 386 + 15 slika.

³ München 1986, str. 423 + 39 slika.

⁴ München 1982, str. 319 + 41 slika + 2 karte.

⁵ München 1986, str. 360 + 521 slika.

⁶ München 1984, str. 299.

⁷ München 1986, str. 335 + 42 slike.

⁸ München 1986, str. 300 + 24 slike + 1 karta + 2 tabele.

visnosti »tipičnih svakodnevnih situacija tipičnog pojedinca« kao predstavnika skupine određene gospodarskim, društvenim, političkim, duhovnim, kulturnim, biološkim i drugim kategorijama srednjovjekovnog viđenja okoline okosnica su istraživačkog interesa historičara povijesti svakodnevlja. Razmatrajući stoga pet temeljnih životnih skupina srednjeg vijeka: obitelj, samostanski, seoski, viteški i građanski svijet, autor, slijedeći metodološki postupak predstavljanja tipičnih reprezentativnih situacija kroz zadani »model«, prikazuje svakodnevlje pojedinca razmatranjem slijedećih kategorija: a) institucija, b) životne okoline i c) nosioci utjecaja šire društvene stvarnosti na »svakodnevnu ljudsku sudbinu pojedinca u srednjem vijeku«.

Svojevrsno uvodno poglavlje u razmatranje navedenih kategorija svakodnevice pojedinca, predstavlja kratka cjelina »Čovjek, privreda, kultura — preduvjeti životnog svakodnevlja u srednjem vijeku« (str. 21—33). Ukratko upozoravajući na istraživačke poteškoće prilikom utvrđivanja odrednica i rezultata demografskog razvoja i teritorijalnog širenja gradskih i seoskih naselja, autor razmatra duhovno obzorje i domete fizičke pokretljivosti srednjovjekovnog čovjeka, zaključujući da se u općenitij statičnosti »dugog povijesnog vremena« i vezanosti uz određen geografski prirodni prostor dinamikom svoje aktivnosti izdvajaju jedino trgovačka putovanja i hodočašća. Cikluse demografskih pomućaja u srednjem vijeku predstavljali su problemi čudljive klime i vremenskih nepogoda, uzrokujući destabilizirajuće cikluse nerodica, gladi, bolesti i smrtnosti stanovništva. Navodeći primjer istraživanja kostura srednjovjekovnih seoskih grobova, autor upozorava na važnost primjene kemijsko-fizikalnih znanstvenih postupaka u utvrđivanju antropoloških osobina, izgleda, otpornosti i uzroka smrtnosti stanovništva s obzirom na njegovu spolnu i dobnu određenost. Naposljetku, materijalni okviri života srednjovjekovnog čovjeka predstavljeni su kratkim upozoravanjem na oblike i vrstu prehrambenih proizvoda, kaloričnost i učestalost pojedinih namirnica u ljudskoj prehrani, napose s osobitim obzirom na dane crkvenog posta i gladnih godina te vrstu i način izrade odjeće i obuće pojedinca u srednjem vijeku.

Prvu životnu skupinu pripadnosti pojedinca predstavlja obitelj, kao osnovna ljudska zajednica i rod kao njezino šire, također krvnorođbinsko proširenje (str. 34—64). Razmatrajući načela unutrašnje strukture obiteljske zajednice s obzirom na kategoriju njezine brojnosti i uključenosti u pripadnost užerodbinskom domu, autor razgraničuje pamćenje o rodbinskom porijeklu s obzirom na različitost društvenog statusa obitelji i roda. Sklapanje braka — osnovni javnopravni čin ozakonjivanja srođivanja dviju obiteljskih zajednica, doživljavao je tokom ranosrednjovjekovnog razdoblja najviše promjena. Manje stroga i održiva u vremenu do pretvaranja u crkveni sakrament, bračna veza, čije djelovanje napose možemo pratiti u svakodnevnom obiteljskom životu dinastija Merovinga i Karolinga, još se uvijek u velikoj mjeri zasniva na običaju otmice djevojaka, konkubinatu i slobodnom pravu otpuštanja i zamjene jedne prilježnice drugom. Kršćanski utjecaj unosi u dotadašnje jednostrano poimanje braka i bračnih veza načelo sakramenta nerazrješivosti i supružničke odanosti pri čemu se mladoženja poistovjećuje s Kristom, a nevjesta s Crkvom. Sklapanje braka između članova iste rodbinske zajednice najstrože se zabranjuje, a rastave vladarskih brakova postaju uzrokom ne samo državno-crkvenih sporova već i zategnutih odnosa između papinske stolice i lokalnih biskupskih sjedišta. Nasuprot bračnoj vezi, prema crkvenim načelima unaprijed prihvaćenoj kao grešnoj, iako nužnoj, djevičanstvo postaje ideal, preduvjet vječnog blaženstva i sastavni dio biografije kršćanskih svetaca i mučenika.

Srednjovjekovno poimanje žene u svjetovnim i crkvenim izvorima kretalo se od shvaćanja o biološkoj podređenosti, moralnoj nestabilnosti i izopačenosti i konkretnoj pravnoj nedjelotvornosti te potrebama nužne uključenosti u normalan život i svakodnevne poslove obiteljske zajednice. Žena se ikonografski prikazuje

kao suradnica vruga i prijateljica zmiје, ali i kao Blažena i Sveta Djevica Marija, kao podređeno biće nastalo od muškarčevog rebra, ali i kao muževa vjerna i ravnopravna životna sputnica. Djelujući između širokih ograničenja i sputanosti, u uskim okvirima mogućeg sudjelovanja, lik žene svoje mjesto pronalazi u nesvakidašnjem i netipičnom svijetu slavljenja mučeništva i djevičanske svetosti, u političkoj ulozi kao regenti te napose u motivima književnosti i pjesništva. Sazrijevanje srednjovjekovlja doba je procvata dvorsko-viteške kulture, udvornosti i lijepa ophođenja, ljubavnog pjesništva, ljubavno-viteških romana, lascivnih pastorala i priručnika o ophođenju i ljubavnom umijeću.

U posljednjem odjeljku o načelima obiteljske svakodnevice, autor razmatra ondašnje poimanje i znanja o procesima začeća, razvijanja ploda i rađanja, učestalosti rađanja i veliku smrtnost djece te odnos roditelja prema djeci i nesvakidašnjim situacijama njihove smrti i nekrštenoga pokopa, problemu prehrane u godinama gladi, nužnosti čedomorstva i pobačaja i slično. Odgoj potomstva koje preživi najkritičnije godine nezaštićenog i nepotpunog vitaliteta najmlađe dobi, započinjao je i završavao vrlo rano, bez obzira na to da li se radilo o djeci na kraljevskim dvorovima i ulasku u svijet viteštva ili o ranom uvođenju u obavljanje svakodnevnih poljoprivrednih poslova djece na seoskim imanjima.

Svijet samostanskih zajednica slijedeće je područje autorovog razmatranja (str. 65—114). Prikazujući povijesni razvoj redovničkih zajednica od prvih izdvojenih pustinjačkih ćelija i cenobija, preko sveevropski prisutnih benediktinskih samostana, reformnih redova kartuzijanaca, premonstrantenaca i cistercita, sve do gradovima pridruženih zajednica franjevacā i dominikanaca, napose upozorava na niz pojedinačnih misionarsko-reformnih zahvata, presudnih za usmjeravanje povijesti samostanskih redova. Organizacija životnog svakodnevlja »između samobitnosti i religijskog svijeta« trajno je prisutno dvojstvo svake samostanske zajednice. Često osnivani od strane svjetovnih vladara ili lokalnih feudalaca, samostani u društveno-pravnom i ekonomskom pogledu i dalje ostaju vezani uz svjetovnog osnivača. Obaveza ukonačivanja vladara i njegove pratnje, slanje vlastitih vojnika u rat te službe na kraljevskom dvoru u svojstvu kancelara, pisara ili diplomata, izravno će povezivati samostansku zajednicu sa svakodnevicom vanjskog svijeta. Organizacija unutrašnjeg života u samostanskom prostoru, njegovim će rješenjem upozoravati na dvojstvo položaja i uloge zajednice upućujući na ideal dvostruke samobitnosti samostanske zajednice: vlastitim radom na poljoprivrednim posjedima ostvariti ekonomsku nezavisnost te razvijanjem svestrane kulturne djelatnosti sačuvati status »svjetlosti u noći« ranosrednjovjekovnog svijeta kulture i obrazovanja. Međuzavisnost i prožetost s vanjskim svijetom ostaje prisutna u okviru samostanske zajednice postojanjem niza zgrada za hodočasnike, goste, siromašne i bolesne, čija se obaveza zbrinjavanja ili ukonačivanja propisuje kao sastavni dio samostanskog svakodnevlja. Slijedeće dvojstvo samostanske zajednice predstavlja život između provođenja idealno zamišljene svakodnevice i poteškoća njihove održivosti u konkretnom životu zajednice. Strogo propisan raspored izmjene molitvi, fizičkog rada i intelektualnih aktivnosti iz sata u sat, dani posta, svetkovina i posjeta, broj i sastojci obroka, vrsta odjeće i uređenje ćelije za svakog redovnika, nastojali su stoga, barem u početnom razdoblju nakon osnivanja svakog reda, omogućiti ostvarenje ideala jednostavnosti i zajedništva. Prikazujući, na osnovi samostanskih regula, mogućnosti prekršaja i stupnjevitost kazni, autor upozorava na psihološku napetost uskog prostora samostanske zajednice, uslijed koje se, unatoč uzornosti uređenja i ponašanja, nerijetko pojavljuju primjeri otežane prilagodbe i vladanja pojedinca, izraženi suprotstavljanjima opatu ili unutrašnje nesuglasice redovničke braće.

Svakodnevije seoskog života na feudalnim vlastelinstvima treći je autorov prostor istraživanja (str. 115—164). Razmatrajući agrarno-proizvodne odnose i unu-

trašnju organizaciju srednjovjekovnog vlasteoskog imanja na prostoru zapadne Evrope, autor prikazuje njegov postepeni povijesni razvoj od rimskog kolonata rustičnih vila, preko uzornih samostanskih gospodarstava do ustanovljenja ekonomskih načela zrelog feudalnog razdoblja. Pažnja autora pritom se ne zadržava u većoj mjeri na razlaganju formalnopravnih kategorija vazalstva i podaništva, već napose u utvrđivanju međusobne zavisnosti i prožimanja svakodnevnih situacija između svih činilaca vlasteoske zajednice. Prostorno rješenje vlastelinstva svojim jasnim razgraničenjem i rasporedom zemljišnih posjeda, pripadajućih poljoprivrednih površina te vlasteoskog dvora, kao sjedišta uprave zajednice, upućuje na prvenstven gospodarski karakter svakodnevne seoske zajednice.

Vlastelinstvo je složena cjelina manjih, samostalnih prostora svakodnevlja seoskog stanovništva — okupljenog u zasebnim selima i mansusima, alodijalnim obiteljskim jedinicama. Smještajem u prostorno središte vlastelinstva, župni dvor i crkva te seoski sajmeni prostor i trg, svojim svepripadajućim obilježjem predstavljaju zasebnu cjelinu međusobnog okupljanja, razmjene proizvoda i mogućnosti doticaja s vanjskim svijetom.

Složenost vlastelinskih zajednica ne očituje se samo u prostornom rasporedu seoskih posjeda. Unutrašnja struktura seljačkog stanovništva upozorava, napose s obzirom na vrstu i opseg sudjelovanja u izvršavanju obaveza, na različitost njihovog socijalno-ekonomskog i pravnog položaja.

Najzanimljiviji dio autorovog prikaza vlastelinstva predstavlja osvrt na životnu svakodnevnicu seoskog stanovništva. Načelo pravilnosti i postojanosti svakodnevnog djelovanja zajednice očituje se redovitim izmjenama, ciklusima seoskih radova s crkvenim praznicima i svetkovinama, kao vremenskim oznakama za početak, završetak radova ili izvršavanja obaveza spram vlastelina. Prenošenjem motiva seoskih poljoprivrednih radova u crkvene kalendare ili godišnjake, važnost savršenog djelovanja seoske zajednice poprima višu, Božjom voljom određenu, sliku reda i pravilnosti. Pridavanje važnosti svakodnevnom poljoprivrednom radu, iscrpne upute i savjeti obrađivačima, briga za kultiviranje neplodnih i održavanje obradivih površina, problem nedostatka radne snage i nastojanje da se razmjer između mogućnosti proizvodnje, visine prinosa i ugovorenih obaveza uskladi s interesom svakog od sudionika agrarne proizvodnje, imale su osigurati dovoljno hrane stanovništvu zajednice tokom čitave godine. Autor stoga i završava razmatranje seoskog svakodnevlja osvrtom na seoske svetkovine, crkvene blagdane, karnevale, obiteljske svečanosti, krštenja ili svadbe te sjetvene i žetvene svečanosti starogermanskog poganskog karaktera, kao jedini mogući predah od opterećenja ncizvjesnog svakodnevlja.

Pretposljednji stupanj srednjovjekovne svakodnevne predstavlja svakodnevica viteštva i dvostruke kulture (str. 165—200). Razmatrajući povijesne procese prostornog i institucionalnog nastanka dvorsko-viteške kulture kao kategorije zrelog feudalnog razdoblja, autor prikazuje dvorove kao upravno-gospodarska i kulturna središta teritorijalnih feudalnih oblasti zapadne Evrope. Samobitnost i izdvojenost feudalnog sjedišta učvršćivala se usporedo s pretvaranjem od usputnog mjesta boravka do utvrđenog naselja sa svim pripadajućim elementima nezavisne zajednice.

Prikazujući život viteškog staleža od razdoblja mirnih godina i dokolice, preko turnirskih svečanosti i dvorskih zabava, do ratnih potvrda vitezova u svojstvu vazala svjetovnog ili duhovnog plemstva, autor upozorava da je dvorsko-viteška literatura trajno zabilježila samo one činjenice iz viteškog života koje su u njegovoj stvarnosti bile najmanje zastupljene.

Razvojni put uobličavanja srednjovjekovne gradske zajednice vremenski je uporedan proces s opadanjem važnosti utvrđenih gradova i vlastelinstava kao prevladavajućeg životnog prostora ranosrednjovjekovnog svakodnevlja. Osvrćući se na uvijek otvoreno istraživačko pitanje kontinuiteta i prerastanja gradskih tipova od

antičkog *civitas*a, preko manjeg *oppiduma* do utvrđenog srednjovjekovnog grada, autor upozorava na povijesni proces odvajanja grada od sela kao zasebnu cjelinu razvijenog srednjovjekovlja (str. 201—239).

Upozoravajući, naposljetku, da se stanovništvo dijelilo s obzirom na klasno-staleški položaj i ekonomske mogućnosti, autor prikazuje urbanu strukturu i raspored gradskih četvrti na osnovi socijalnog statusa njihovog stanovništva. Razmatrajući ukratko marginalne skupine stanovništva, autor, prikazujući svega dvije oprečne kategorije: prosjake i strance, donekle zaobilazi slojevitost isključenosti i marginalizacije iz životnog svakodnevlja srednjovjekovne gradske zajednice.

Ocjenjujući, naposljetku, historiografski domet i rezultate djela, potrebno je istaknuti da ono, s obzirom na tematsko-sadržajni krug istraživačkog interesa i upozoravanje na metodološke mogućnosti interdisciplinarnog pristupa, predstavlja nadalje vrijedan prilog poznavanju svakodnevlja u srednjem vijeku. Premda autor upotrebljava znatniju količinu izvorne građe pravnog, književnopovijesnog, kulturno-umjetničkog te arheološkog karaktera, koristeći se pritom rezultatima ostalih znanstvenih disciplina, djelo ostaje, kako je to i sam autor naglasio, sintetski pregled ključnih oblika svakodnevnog života pojedinca i zajednice u srednjem vijeku. Svjestan teškoće dosljedne primjene stroge vremenske razgraničenosti, autor povremeno napušta zadani okvir od VII. do XIII. st. i prikazuje povijesna zbivanja kasnoga srednjeg vijeka. Slično tome, model »tipičnog pojedinca u tipičnoj situaciji« nadopunjuje se osvrtno na atipične situacije i odstupanja od svakodnevlja društvene zajednice. Stoga, unatoč povremenoj nedovoljnosti raznovrsnih konkretnih izvornih primjera za potkrepljivanje i objašnjenje zadanih modela te mjestimičnoj zasićenosti autorovim shematskim podjelama i uopćavanjima, djelo »Život u srednjem vijeku« ostaje dragocjen uvod u problematiku u nas gotovo nedodirnutu historije svakodnevlja u srednjem vijeku.

Knjiga je popraćena slikovnim materijalom (36 crno-bijelih reprodukcija), opširnima bilješkama (str. 249—282) te izborom izvora i literature za svako poglavlje (str. 282—293).

Lovorka Čoralić

NOVI PRIJEVODI »VINODOLSKOG ZAKONA« NA STRANE JEZIKE (1988)

Jedan od najplodnijih pravnih historičara SR Hrvatske, odnosno SFR Jugoslavije, izvanredni član JAZU i redovni profesor Pravnog fakulteta u Rijeci prof. dr. Lujo Margetić u naše je dane veoma oživio interes za Vinodolski zakon, i to ne samo u našoj već i stranoj znanstvenoj, ali i široj javnosti. Već prije desetak godina započela je u samome mjestu povijesnog događaja, u Novom Vinodolskom vrlo intenzivna djelatnost kako bi se 1988. god. spremno dočekala 700. obljetnica Zakona. Zahvaljujući brojnim stručnim, znanstvenim i amaterskim entuzijastima, a osobito prof. Margetiću, obljetnica je (zajedno sa 600-godišnjicom Krčkoga i Senjskog statuta) u mnogočem nadmašila uobičajena očekivanja znatiželjnika koji su navikli na proslave i slične manifestacije. Tako je, pored ostalog, priređen i vrlo velik međunarodni znanstveni skup, pod rukovodstvom JAZU; osnovani su bili i lokalni odbori. Uoči samog jubileja prof. Margetić je priredio četvojezično izdanje Zakona — na hrvatskom, engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku. Izdanje je odmah raspačano. Zbog toga se godinu dana kasnije prišlo objavljivanju i ovoga petojezičnog izdanja. Sada je dodan francuski prijevod Zakona, koji je još 1896. god. učinio Jules Preux. Naravno, sva su ranija izdanja sada ponovno pomno pre-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 50 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH